

1925 чылдың август
31-де үнүп эгелээн

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

№ 106

(18839)

2016 чылдың
сентябрь 13
вторник

Садар өртээ хостуг

<http://shyn.ru>

Электронпуг почта:

shyntuva@mail.ru

shyntuva@yandex.ru

Кажан? Каяа? Чүү?

Дүүн ШКОЛАЧЫЛАР СЛЕТТААН

Эрткен дыштаныр хүннерде Өвүр жуунуң Чаа-Суур школазының ренкичилери Дөргүңгө слеттаан. Аңаа ортумак болгаш улуг класстарның идар, уруглары идепкейлиг кириш-нер. Школачыларның күскү турисчи-едун школа директору Роза Донгак база ш-культура башкызы Дмитрий Шарый-ски организаастаан.

«УЛУС ЧОННУҢ ӨРГЭЭЗИ – УРАН ЧҮҮЛДҮҢ УЯЗЫ»

Чадаананың Мерген-Херел Монгуш-ш-культура бажыңы тургустунганын-ы бээр 40 чыл болган байырлалын-ы эгелзэн. «Улус чоннуң өргээзи – уран-чүүлдүң уязы» деп солун көрүлдөлөр-түлүп.

Бөгүн ЯКУТ КИНОЛАР КӨРҮЛДЕЗИ ЭГЕЛЭЭН

Найысылалда Орус болгаш Тыва-езин культура төптеринге «Магнайгы-ттал», «Ньургухуннар» деп якут чоннуң-ынччен киноларының көрүлдөзи болур.

ТЫВА – ИРБИШТИҢ КАДАГАЛАКЧЫЗЫ

Тываның девискээринде ирбишти-галаары-биле «Ирбиштиң шерии»-т автономнуг коммерциялыг эвес-анизацияның ажилдакчылары Туризм-кыңында ачы-буян чедирилгезин-излп ап турар.

ЫРАК СУУРЛАРДА

Хуусаа бетиниң соңгулдазы Тываның-ак-узак суурларында уламчылап турар.-гунуң тайгаларында ивижилер, Би-и-де Хүттүң, Эрзинде Качыктың болгаш-е-даа кожууннарның чурттакчылары-и бурунгаар соңгуп эгелей бергеннер.

Даарта ШКОЛАНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Сентябрь 14-те Таңдының Бай-Хаак-умак школазы 100 харлаан байыр-тын демдеглеп эрттирер. Школага-ылдап чораан башкыларын болгаш-изукчуларын улуг байырлалче чалап-ар.

ЧАА КЛУБТУҢ АЖЫДЫШКЫНЫ

Хөндөргей суурнуң чурттакчыла-Сат Манчакай аттыг чаа клубунуң-ыдышкынын сентябрь 14-те байыр-г байдалга демдеглээрлер. Культура-ссалыг хемчеглерни эрттирерин бол-и солун оюн-тоглаалыг концертти чонга-раалгадырын планнаан.

• ЧАА-ХӨЛ: кожуун Наадымы-2016

ЧАТТЫП БАТКАН ЧАА-ХӨЛГЕ

Каш-ла чүзүн малы көвөй
Калбак баткан Чаа-Хөлүм.
Чаагай тараа чалгып үнгөн
Чаттып баткан Чаа-Хөлүм

деп Чаа-Хөлдүң малчыннары болгаш-тараажылары ырлажыр улус болгай.Ылап-ла харын, Чаа-Хөл малчыннарның, тараажыларның чурту. Мында, Чаа-Хөлдүң Ортаа-Хемде, ховар шынарлыг, бриллиант өңнүг дүктүг өшкүлөрни азырап, өстүрүп турар. Мында, Тываның

эң чавыс чери Чаа-Хөлде, онзагай ам-данныг чиңге-тарааны шаг шаандан-на тарып өстүрүп келген.

Чаа-Хөлдүң чону Наадымны ба-йырлап эрттирер дээш, сентябрь 9-та кожуунуң төвүңгө чыгып келген, чүге дээрге тус черниң экономиказының үндезинин тудуп чоруур малчыннар, тараажыларның ажил-ижиниң кидин-түлүк үези эрткен: малды хур кыш ажырып, чаш төлүн онча-менди камга-

лап ап, семиртир чайлаглаткан, чаагай дүжүттүг арбай-тарааны тарып өстүргөн. Ажил-ижиниң түңнелдерин чугаалажып, мурнунга чаа сорулгаларны салып, шылга-рааннарны шаңнап-мактап, чаңгыс-ла хүн байырлапкаш, мал чеминиң белеткелин, дүжүт ажаалдазын уламчылап кириптер.

Культура болгаш спорт төвүн эрткен чылын тудуп дооскаш, ооң чоок кавы девискээрин асфальтылаптарга, ко-жуун чагыргазы дээш, өске-даа албан черлериниң бажыңнарының чанынга дел-гем шөл чайгаар-ла тыттып келген. Ону чазын чаагайжыдып ногаанчыткан. Аңаа байыр-чыскаал эрттирери дыка таарым-чалыг. Кожуунуң төвү Чаа-Хөл суурнуң төп кезээ кажангызындан артык аян-шиниктиг апарган. Ол дээрге кожуунуң болгаш республиканың удуртулгазының кады ажилдажылгазының түңнели-дир. «Барык 40 чыл хире туттунуп чадаан культура-спорт төвүн эрткен чылын тудуп доосканы бистиң чаңгыс чер-чуртуувус Шолбан Кара-оол дарганың деткимчези-дир» деп чаа-хөлчүлөр ажы-биле чугаа-лап турдулар.

Айыраң каас байырлал шинчи киир дериттинген шөлдү тыва өглер, тыва на-ционал хеп кеткен бот-тывынгыр артис-тер улам каастаан. Оларның ыр-шоору, танцы-самы чоннуң сагыш-сеткилин улам байыр-найыр хөөн киирген. Шөлдүң кыдында майгын садыгларга кожуунуң малчыннары, тараажылар, сайгарлыкчы-лары боттарының бүдүргөн продукциязын чонга садып турганнар.

(Уланчызы 6-гы арында).

Чаа хүрээни ажыдып турары.

ДЕМНИНГДЕ КҮШТҮГ БИС

Тываның Баштыңының адындан

Чаңгыс
чер-чурттугларым!

Сентябрь 18-те Тыва Республиканың Баштыңының болгаш Күрүне Думазының бистиң республикадан депутаттарының соңгулдалары болур. Бистиң Тывавыс моон соңгаар улам сайзыраар бе азы дедир оруктап чоруур бе деп чугула шилилгени кылыр ужурлуг бис. Ийе, айтырыг шынап-ла ынчаар турар. Соңгулдаларда чүгле политиктиг тиилелге чедип алырын база кажан-бир оларның чидирип алганы эрге-чагыргага эглип келирин күзеп турар кижилер база киржип турар. Шын ажилдап, тургузуп турар кижилер база бар. Оларның аразындан шилиир апаар.

Мээң чонумну кым-даа хоозун сөстөр-биле төөредип шыдавас дээрзин эки билер мен. Чон дөмей-ле ажил-херээн көөр болгай. Ынчангаш Силерге бүзүрээр мен, чүге дээрге бистер бир дем-биле төрээн республикавыстың

хөгжүлдезинге хөй-ле чүүлдерни кылып четтигипкен бис. Көскү өскерилгелер анаа каракка безин көскү. Бо дээрге чүгле эгези-дир, чаңгыс чер-чурттугларым! Мурну-вуста кылып алганывыс, буянныг ажил-херээвисти уламчылаар улуг база чугула ажилдар бар!

Бистиң командавыс шыырак! Бисти Президент Путин деткип турар! Бистиң программавысты эң үстүкү чадада деткип турар. Тываны сайзырадырынга чугула быра ында. Ындыг деткимчениң үнези улуг. Төрээн Тывавысты сайзырадырының идеязын долгандыр каттыжарынче, бурунгаар шимчээшкинни деткиринче силерни кыйгырып тур мен! Президент «Дамырактар чыылгаш — хем болур, кижилер каттышкаш — күш болур» деп анаа эвес чугаалаан. Ол чагыгны хүлээп ап, Тывавысты КҮШТҮГ болгаш ЧЕЧЕКТЕЛИП ТУРАП болдураалыңар!

Шолбан КАРА-ООЛ.

Ан
ТАЛАЛАКЧЫЛАРНЫ
ЧЫЫЖЫ

Сентябрь 14-те Тыва сураглыг «Каскад» бөлү хоочуннары» чедип келир. Оларның ырлары Афганга болган дайынның чаңы болгаш демдээ апарган. Ырлап чорааш хайгыылче үөлүрткен эштерин сакта. Эвилелче чанып кээп турган «Чоруп тур бис...» деп ыры кызыгаарлаттынган сан совет шериглерниң сөөлүгү ыры кылдыр хүлээп ап тур. «Каскад» деп ырының ат-с. «Ак-көк береттерге» бодаа чоорту шоолуг билдингир апарган.

Хөгжүмчүлөр Шолбан Кара-оолду деткири-биле адал кээр деп турар. О Тываның чурттакчылары ийи улуг концерт көргүзөр. А чылар республиканың кышколазының сургуулдары-б ужуражыр, Национал музей «Азия төвү» комплекске бол төөгүлүг өске-даа черле баар планныг.

ТӨРЭЭН ТЫВАМ, БУРУНГААР!

Шолбан Кара-оол — соңгулда бюллетенинде №3!

Сентябрь 18 — Тыва Республиканың Баштыңының - Чазааның Даргазының соңгулдалары

(Халас үндөзүнге парла)

Бо чылдың эгезинде пенсионерлерге ийги индексация кылып бээрин аазап турган болгай. Ынча дээрге Россияның пенсионерлери ону сентябрьга чедир идеген манап келгени бо. Чоокта чаа Россияның Чазаа 2016 чылдың ийги индексациязын 5 муң рубль түңнүг хары угда тыпсыр төлөвир-биле солуптар деп шийтпирлээн. Ону 2017 чылдың январь айда бээр көрдүнгенин солуннуң сентябрь 3-те №102 үндүрүлгезинге дыңнаткан бис. Ынчангаш бо талазы-биле тургустунуп турар айтырыгларга тодаргай харыыларны моон адаанда бердивис.

• Беш муң рубльди чүге чаңгыс угда, барып-барып 2017 чылдың январь айда төлээр деп барганыл?

Амгы үеде чуртта бюджет арга-курлавырларын кызыгаарлап турар нарын экономиктиг байдал тургустунган. Ынчангаш 2016 чылдың федералдыг бюджетин күүседип турар үеде ийги индексацияны төлээр акша-хөреңгини тыптынары чугула. Ол талазы-биле Россияның Чазаа чогуур хемчеглерни ал чорудуп турар. Баш удур санаашкыннар езугаар алырга, ол төлөвирге 200 млрд. рубль херек. Ынчангаш РФ-тиң Саң-хөө яамызынга херектиг акша-хөреңгини тывар кылдыр даалга бердинген.

• Ынчаарга ол төлөвирни чүге хары угда чаңгыс катап бээр болганы ол?

Чуртта тургустунган экономиктиг байдалдың ужун 2016 чылдан эгелеп пенсияның чыл

санындагы индексациязының чуруму өскерилген. Оң мурнунда, бо чылга чедир, камгалалдыг пенсия хереглел өртөктөрүнге дүүштүр, а күрүне хандырылгасындан пенсияларга пенсионерниң амыдыраар адакы хемчээлинге дүүштүр өзүлдө (индексация) кылдынып турган. Бөдүүнү-биле чугаалаарга, мурнунда индексация чорударда өртөктөр өзүлдөзүн барымдаалаар турган. 2016 чылда ажилдавайн турар пенсионерлерниң камгалалдыг пенсиязын февраль 1-ден 4 хууга (2015 чылда инфляция 12,9 хуу турза-даа) база апрель 1-ден күрүне хандырылгасындан пенсияны 4 хууга өстүргөн.

Ынчангаш моон-биле холбаштыр артып калган индексацияны бо чылдың февраль 1-ден пенсия өзүлдөзүн болгаш 2015 чылдың инфляция көргүзүүнүң ылгалын барымдаалап, 2017

чылда чаа индексация чоруткуже чедир үеде төлөп бээр кылдыр шийтпирни Россияның Чазаа хүлээп алган. Беш муң рубль түңнүг чаңгыс катап төлээр акшаның хемчээли пенсионер кижиниң ийги индексацияда алыр турган төлөвиринге дүгжүп турар.

Ол компенсацияны чаңгыс катап чорудары пенсионерлерге харын-даа эптиг, чүге дизе чогуур акша-түңнү олар мөөңү-биле алыр аргалыглар.

• 2016 чылдың февраль 1-ден индексация чүгле ажилдавайн турар пенсионерлерге хамаарыштыр чоруттунган болгай. Хары угда төлээр 5 муң рубльди ажилдап турар пенсионерлерге бээр бе?

Хереглел өртөктөрүнүн улгатканы-биле амыдырал деңгелин күдүлаашкыны пенсионерлерниң шуптузунга дегген. Мындыг байдалдарда РФ-тиң Чазаа хары угда бээр төлөвирни ажилдап, ажилдавайн турарындан хамаарылга чокка шупту пенсионерлерге бээр деп шийтпирлээн.

• Бо шийтпирниң күүселдизин кандыг хевирге бот-

тандырып чорударыл?

Эрге-хоойлу талазындан алырга, чаңгыс катап бээр төлөвир дээрге, Россияда чурттап турар хамаатыларның социал деткимчезин чорударына Россия Федерациязының хүлээнип алган чарылга-карылганың база бир чаа хевир. Ынчангаш РФ-тиң Конституциязын езугаар бо шийтпирни боттандыраарда, чогуур федералдыг хоойлу хүлээп алдынар ужурлуг. Ол хоойлуга хары угда бээр төлөвирге хамаарыштыр шупту чугула негелделерни бижири: төлөвир алыкчылары кымнарыл, ооң хемчээли, бээр чуруму болгаш байдалдары. Ынчангаш РФ-тиң Чазаанга ук федералдыг хоойлунуң төлөвилелин ажилдап кылгаш, Күрүне Думазынче кирип бээр кылдыр даалганы берген.

• Хары угда бээр төлөвир 2017 чылда планнаттынган индексация езугаар барымдаага алдынар бе, черле ынчаш ниити пенсия санаашкынынче кирер бе?

Чуртта экономиктиг байдалдың болгаш федералдыг бюджеттин нарын барымдаа-

лааш, 2016 чылдың ийги индексациязын хары угда б тускай төлөвир-биле эгиз бээр көрдүнгөн. Ону чаа катап чорудар болгаш социал деткимчениң хевир болган ол пенсия хандырылганы иштинче кирбес.

P.S. Моон түңнөп көр 2016 чылдың ийги индексациязы 5000 рубль хемчээли чаңгыс катап бээр төлөвир-биле 2017 чылдың январь дулгаттынар. А чыл санын пенсия индексациязы плангагаар чаа 2017 чылда чорутунар ужурлуг. Пенсияны к хире өстүрери, ажилдап тур пенсионерлерге индексация кылыр-кылбазы амдызын билдинмес.

Россияда амгы үеде пенсионерлерниң саны 43 млн. алатурар. Россияның Пенсия федералдузунуң Тыва Республика салбырының медээзи-биле, вада 81494 кижиле пенсия алырлары болуп турар. Олар шупту 5 муң рубль түңнүг хары угда төлөвирин пенсиязы-биле тай январь айда алырлар. Надежда ЭРЭ

• СЕНТЯБРЬ 18 — Соңгулдалар хүнү

Россия. Күш-ажыл. Улусчу эрге-чагырга. Социализм.

ЧОНЧУ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАЖЕ — РФКП-БИЛЕ КАДЫ!

Салчак Сергей Сээ-Сюрюнович Тыва Республиканың Баштыңы-Чазааның Даргазы албан-дужаалдык кандидатын РФКП-ниң Х-ның Президиумунун сүмелээни-ле РФКП-ниң Тыва Республика салбырының XIV республиканың партия конференциязының II-ги эта-рына чижилгелиг үндезинге депши-ип бадылаан. Ол дээрже РФКП-ниң Х-ның, республиканың коммуни-стеринин, партияның талалакчыла-рының, патриотчу күштериниң аңаа түгүзүрели. Бедик бүзүрелди адыткап шыдаар кижилер, профес-сионал партия ажилдакчызы, хөй илдарда комсомол, партия, ажил-ий, советтер болгаш муниципалдыг эрге-чагырганың удуртур албан-жаалдарына ажилдап чораан, эдуржулгалыг, эртем-билиглиг, энчи кижилер.

Тыва Республиканың дээди эр-дужаалыг кандидатын про-ммазы:

— Конституция езугаар эрге-ча-га чоннуу болурун хандыраары;
— Чоннуң эрге-ажыын, хостуг руун камгалаар болгаш социал түг чорукту хандыраары;

— Республиканы политиктиг, эконо-миктиг, саң-хөө, социал буурааш-кындан үндүрери оон хамаарылга чок, хостуг экономиктиг девискээр болурун чоорту чедип алыры;

— Республикага оон боттаныры магадылалдыг;

— Оон саң-хөө үндезиннерин тодарадып, санаан. Эрге-хоойлу та-лазы-биле төлевилелдери ажилдап кылдырган.

Соңгулдаларга чедир санныг кыска хуусаа арткан. Амгы соңгул-да кампаниязы чүгле кандидаттар аразына чижилге эвес, чурттуң, республиканың бурунгаар хөгжүл-дези дээш аңгы-аңгы бодалдарның, сорулгаларның, программаларның демисели-дир.

Хүндүлүг соңгукчулар! РФКП ком-мунистеринин, социал-чөптүг чоруктуң талалакчыларының улусчу патриотчу шимчээшкinnerинин күштеринин дет-кимчези-биле Россия Федерациязы-ның Коммунист партиязы дээш, Тыва Республиканың Баштыңы-Чазааның Даргазы албан-дужаалга төлептиг кандидат Салчак Сергей Сээ-Сюрюнович дээш үнүңерни бээринче кыйгырдывыс.

Салчак Сергей Сээ-Сюрю-нович 1954 чылдың май 28-те Бай-Тайга районунун Көп-Сөөк сумузунга хөй ажы-төлдүг мал-чын өг-бүлөгө төрүттүнген. Ачазы Тыва АССР-ниң алдарлыг малчы-ны. Иези Салчак Куусаал Чадам-баевна — маадыр-ие.

1971 чылда Тээли ортумак шко-лазын дооскан. АКМК-ның бот орулга-чарылгалыг участогунга бызаңчылап ажилдап эгелзэн.

1972 чылдан 1975 чылдың январьга чедир шериг албан-хүлээлгезин ССРЭ-ниң Сайыт-тар Чөвүлелиниң чанында Күрүнениң айыыл чок чорук комитетинин кызыгаар шеринге эрттирген.

1975 чылдан 1977 чылга чедир Бай-Тал болгаш Тээли ортумак школаларына эге ше-риг белеткелинин удуртукчузу болуп ажил-даан.

1977-80 чылдарда ВЛКСМ Бай-Тайга рай-комунга килдис эргелекчилзэн.

1980-84 чылдарда Новосибирскиниң дээ-ди партия школының дыңнакчызы.

1984-89 чылдарда Тес-Хем районунун «Кызыгаар» совхозунун партком секретары.

1989-90 чылдарда Бай-Тайга районунун «Тээли» совхозунун директору.

1989-91 чылдарда СЭКП Бай-Тайга рай-комунун килдис эргелекчизи, улус депутат-тарының Бай-Тайга район Советинин күүс-комунун херектер эргелекчизи.

1991-99 чылдарда Улус депутаттарының Тээли көдээ Советинин күүс-ком даргазы, Тээли суурнуң чагырга даргазына соңгудуп ажилдаан.

1999-2000 чылдарда Таңды кожуунунун көдээ ажил-агый эргелелинин начальниги, Таңды кожуунунун чагырга даргазының ора-лакчызы.

2000-2002 чылдарда Бай-Тайга ко-жуун чагырыкчызының бирги оралакчызы. 2002-2007 чылдарда Бай-Тайга кожуунун Төлээлекчилер Хуралының даргазы.

2007-2008 чылдарда Бай-Тайга кожуун чагыргазының МХНП эргелелинин началь-ниги.

1995-98 чылдарда Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязының кежигүнү. Улус депутаттарының Тээли, Ээр-Хавак, Кызыл-Чыраа көдээ, Тес-Хем, Бай-Тайга район Со-веттеринин депутатына каш удаа соңгудуп чораан. Бай-Тайга кожуунун Төлээлекчилер Хуралының ийги болгаш дөрткү, Тээли су-музунун Төлээлекчилер Хуралының ийги болгаш дөрткү чыыштарының депутатына соңгудуп чораан.

«ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарын камгалаа-рынга тергидзени дээш», «2002 чылда Бүгү-россияның кижилер чизезин чорударына идеп-кейлиг киришкени дээш» медальдар-биле, Күш-ажылдың хоочуну, Тээли суурнуң хүндүлүг хамаатызы аттарның эдилекчизи.

2013 чылдың ноябрьда РФКП Бай-Тайга район салбырының бирги секретарына соң-гуткан, 1974 чылдан СЭКП-ниң кежигүнү, 2012 чылдан РФКП кежигүнү.

Өг-бүлелиг, дөрт ажы-төлдүг, сес ачы-ларлыг.

Амгы үеде РФКП Тыва рескомунун бирги секретары.

Россия Федерациязының
Коммунист партиязы дээш

Тыва Республиканың
Баштыңы-Чазааның Даргазы
албан-дужаалга кандидат
Салчак Сергей Сээ-Сюрюнович дээш

№ 4

№ 12

БАДЫЛААЛЫҢАР!

НАПОМИНАНИЕ

РУКОВОДИТЕЛЯМ ИЗБИРАТЕЛЬНЫХ КОМИССИЙ И ВЛАСТНЫХ СТРУКТУР ОБ ИХ ОТВЕТСТВЕННОСТИ
ЗА НАРУШЕНИЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВ О ВЫБОРАХ

Уголовная ответственность за нарушение зако-нательства о выборах и референдумах предусмо-тана УК от 13.06.1996 №63 ФЗ, ст. 141, 141.1, 142, 1.1.

Статья 142.1. Фальсификация итогов голосо-ния.

Наказание за данные деяния предусмотрено от-пных денежных штрафов до лишения свободы ком до пяти лет.

Статья 5.45. Использование преимуществ-ножного или служебного положения в пе-

риод избирательной кампании. Штраф до 300 тыс. рублей.

Это касается не только кандидатов, но и руко-водителей властных структур, дающих указания под ведомственным учреждениям голосовать за «нуж-ные» им лица.

На прошлых выборах за нарушение закона «О выборах» на 24 представителя избиркомов Алтай-ского края поданы акты в прокуратуру.

Уместно обратиться и к тем, перед кем ставится задача обеспечить нужное избрание: главам сель-

ских администраций, руководителям предприятий, директорам школ, домов культуры, главврачам больниц, представителям советов ветеранов, к тем, кто сегодня «стонет» от нынешней жизни.

Уважаемые товарищи, если вы будете выполнять указания начальства во имя сохранения своей рабо-ты, то ваш «стон» не закончится никогда.

Не ищите судьбу, даже если вас к этому принуждают!

ДЛЯ ПОРЯДОЧНОГО ЧЕЛОВЕКА
СОВЕСТЬ И ЧЕСТЬ ПРЕВЫШЕ ВСЕГО!

• СЕНТЯБРЬ 18 — Соңгулдалар х

РФ-ТИҢ ФЕДЕРАЛДЫГ ХУРАЛЫНЫҢ КҮРҮНЕ ДУМАЗЫНЫ ТЫВАНЫҢ ЧАҢГЫС МАНДАТТЫГ №32 СОҢГУЛДА ОКРУГУН КАНДИДАТ В.Б. САЛЧАКТЫҢ СОҢГУЛДА МУРНУНУҢ ПРОГРАММАЗЫ

Эргим чаңгыс
чер-чурттуугларым!

2016 чылдың сентябрь 18-те Күрүне Думазының депутаттарының соңгулдалары болур. Россияның каттышкан демократтыг «Яблоко» партиязы мени чаңгыс мандаттыг №32 соңгулда округунга кандидат кылдыр депшиткен. Оон аңгыда Партияның Тыва Республика талазы-биле регион даңзызын база баштап турар мен.

Соңгулдаларга чүге «Яблоко» партиязындан киржип турар мен? Думада системалыг оппозиция диттип турар парламент фракциялары албандужаал ээлээннерниң болгаш олигархтарның эрге-ажыктарын камгалап турар «Чаңгыс демниг Россия» партиязының политиказынга удур туржуп шыдавайн турар. Чуртта болгаш республикада байдалды чүгле Думага келген чаа политиктиг күштер өскертип шыдаар дээрзинге бүзүрээр мен.

«Чаңгыс демниг Россияның» политиказынга боттуу-биле удур туржуп шыдаар политиктиг күш болза, «Яблоко» партиязы болур. «Яблоко» партияның соңгулда мурнунуң программасы эң кол чүүлдерден тургустунган болгаш ады безин «Кижиге хүндүткел» болган. Ол дээрже дайын күрүнезинден тайбың күрүнөже, коррупциялыг эрге-чагыргадан хоюлулуг эрге-чагыргаже, мегечи күрүнөден шынчы күрүнөже, кижини куду көөр чоруктан кижини хүндүлээринче угланган программа-дыр. «Яблоко» — ол дээрже Украина-биле болгаш Барыын чүк-биле улуг удур туржуушкуну соксадыры дээш чайгытыш чок туржуп турар партия-дыр. Эң эки стратегия — Тайбың болур!

«Яблоко» партияның федералдыг политиктиг комитединин даргазы Григорий Явлинскийнин 2009 чылда-ла ажилдап кылганы чуртталга бажыңнарын шиитпирлээринин талазы-биле «Чер—Бажыңнар — Оруктар» деп стратегиязын бүрүнү-биле деткип турар мен. Ында чонга өг-бүлезинге бажыңнар тудуп алыры-биле 30-60 чүсчүк черлерни халас үлөп бээрин, күрүнениң күсели-биле ол участкаларга чедир чогумчалыг оруктарны тударын, электри чырыын, газты, сугну киририн болгаш чаңгыс аай кылдыр туттунган бажыңның өртээниң үштүн ийи кезин төлөп бээрин саналдап турар. Ол Стратегияны республика девискээринге күүседир сорулгалыг мен.

«Яблоко» партиязы — ол дээрже XIV Далай-ламань Россияга мөргүл кылып келирин деткип турар болгаш Россияның буддистеринин эргелерин болгаш хосталгаларын хажытпазын эрге-чагыргалардан негеп турар ара чаңгыс политиктиг күш-тур.

Күрүне Думазының депутаттарының соңгулдаларына киргир дээн мээң шиитпиримни үглө «Яблоко» партиязы звес,

республиканың күрүне болгаш муниципалдыг албаннарының хоочуннары, Тываның орус дылдыг чурттакчыларының эвилелиниң кежигүннери болгаш мээң өске-даа эштерим деткип турар. Чурттакчы чонунуң хөй кезинин ядарап база билир чүвезиниң барык чок болуп бар чыдары, республиканың экономиказының кол-кол адырларының буураашкыны, бистиң бойдузунуң байлактарын массалы-биле садып сайгарып турары болгаш эрге-чагырга органның коррупция бисти аажок дүвүредип турар.

Экономиканың хоозуралы болгаш күрүне акша-хөреңгизин төтчөглекчи езу-биле чарыдап турар хемчээли аажок улгаткан. Чүс-чүс миллион рубль үндүрген Кызылдың куш фабриказы, водка кудар «Чагытай» бүүдүргези, кондитер кылыглар фабриказы, теплица комбинаты, кожууннарда цехтер кандыг-даа орулга чок, чүгле карылгалыг болганындан буурап дүжер чеде берген. Дааранылга фабриказының оран-савазын хуужудуп каапкан, дүктүн баштайгы болбаазырадылга цеге тоймаглаттыг, пиво заводун болгаш макарон кылыглар цегин дүжүрген. Кондитер болгаш хевис-аргылга фабриказын, «Тыва алгы» бүүдүргезин хензиг өртекке садыпкан. Оларның орнунга чүнү-даа тутпаан.

Тудуг комплекзи буураан. Объектилерни өске регионнарның тудугжуларына туттуруп турар. «Тыва Авия» авиа-бүүдүргези баштай лицензиязын хавырткан, ооң соонда банкротталган. Агаар судноларының бир кезин садыпкан, каш санныг вертолет артып калган. Ужудучулар ажил чок арткан. Сугга эжиндириштин компаниязын дүжүрген. Республиканың чурттакчы чонун газ-биле хандырып турар «Тыва газ» акционерлиг ниитилел дүжериниң кырында келген. Ындыг байдал-биле экономиканың бүдүн-бүдүн адырлары эстип чидер дей берген.

Экономиканың буураашкыны чурттакчы чонун амыдырал деңгелин улам дорайтаткан, арагалаашкын, наркотиктер ажыглаар чорук, кем-херек үүлгедишкени, ажил чок болгаш яды-түрөңги кижилер саны улам өзүп турар. Чогумчалыг звес болгаш долу звес өг-бүлелерниң, кымга-даа херек чок апарган кырганнарның болгаш бичии уругларның саны немешкен.

Яды-түрөңги деп санаткан кижилерниң саны сөөлү 5 чыл дургузунда 31 муң кижичеткен, республиканың чурттакчы чонунуң барык чартык кези чединмес байдалдыг. Казып тывыышкын бүүдүргелеринче даштыкыдан болгаш өске хоорайлардан хаара туткан ажилдакчыларның саны көвүдөп, албан-дужаал ээлээннерниң саны улгадып турар-даа болза, экономикаже хаара туттунганнарның ниити саны барык 7000 кижиге кызырылган.

Амгы чазак 2007 чылда-ла улус ажилдаар чаа 6900 олуттарны, ооң иштинде көдээге 2500 олутту тургузарын азап турган.

Социал адырда байдал аажок чидиг. Хүндүс өөредир школаларның саны кызырылып, башкыларның материалдыг байдалы дорайтап келген, школаларны чедир акшаландырбас чорук доктаамал апарган. Аарыг кижилерниң саны 2010 чылдан бээр аажок өскени эскертинген, ол чорук эмчилерден күженишкенин улуг ажылды негеп турар. Эмчиниң амбулатория-поликлиника албан черлеринин, херээженнер консультацияларының, уруглар поликлиникаларының, көдээниң фельдшер-акушер пунктуларының саны кызырылган, ол чорук эмчи ачы-дузаның чедингир болгаш шынарлыг болурунга салдар чедирген. Республиканың чонунуң кадыын экижидип ап турганы кара чаңгыс «Чедер» курортун буураткаш, садыпкан.

Республикадан көжүп үнүп турар хамаатыларның саны немежип турар, оларның аразында бедик мергежилдиг специалистерниң хөйү хомуданчыг, көжүп чоруп турарларның аразында үндезин тывалар база эвээш звес. Тывадан үнүп чоруп турарларның ортумак саны сөөлүгү дөрт чыл дургузунда 3360 кижичеткен, ол 2006 чылдаазынга деңнээр 3 катап хөй. Республиканың орус болгаш орус дылдыг чонунуң үлүү 10 хуу чедир кызырылган.

Социал болгаш экономиктиг амыдыралдың амгы таваан салган, материалдыг, угаан-бодал, культурлуг болгаш эртембилиг эртинелерин тургускан хоочуннарга туржук, бистиң келир үдеге салгалыктыг хамаарыштыр республиканың эрге-чагыргаларының чорудуп турар политиказын буруу шаап турар бис. Амгы эрге-чагырга хөмүр-даштың болгаш минералдыг өске-даа курлавырларның барык бүгү чыдыннарын садып-каш, бистиң уругларының бойдузунуң курлавырларын ажыглаар эргезин казып каапкан. Ажилдаар олуттарның-даа, бодунуң бажыңын тудуп алыр арганың-даа чогуңдан аныктар амгы үде аажок берге байдалга таварышкан.

Республиканың эрге-чагырга органның коррупция коргунчуг байдалда келген. Бюджет акшазын чүс-чүс миллион түңгө оорлап турар, бойдузунуң байлаа — чер болгаш ооң казымал байлактары оларның байып алыр чүүлдерин болу берген. Чазак кежигүннеринге, харысалгалыг өске-даа ажилдакчыларга хамаарыштыр кеземче херектерин оттурар чорук, оларның хол үжүүнү турары, бажыңыга азы кара-бажыңга хоругдаттырары барык хун бүрүнүң херээ апарган. Ындыг бужар чорук бистиң төөгүвүске кажан-даа турбаан.

Тус чер бот-башкарылга органның ажилдаар арга-

Хосталга. Хүндүткел. Харыс.

Российская объединенная демократическая партия

Кижиге хүндүткел!

Чуртум дээш..., чонум дээш...

Силерниң кандидадыңар Валерий Салчак

ларының болгаш мергежилдиниң кудулааны, оларның бөдүүн ишчилерден хоорук чоруу онза дүвүрелди болдуруп турар.

Ындыг чорук бистиң хамаатыларының мөзү-шынар байдалына дыка багай салдарны чедирип турар. Чамдык кижилерде национал чоргаарал болгаш кижиге мөзүзү уттундурган, олар боттарының үүрмек эрге-ажыктарын сүргеш арын-нүүрүндаа, бодунуң чонунуң ажил-амыдыралындаа уттуп турар апарган. Ындыг кижилерниң санынга боттарының ажил-чорудулгазының аар уржуктарын болгаш улуг хоралыын билип турар депутаттарның, башкыларның болгаш эмчилерниң кирип турары коргунчуг.

Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, чонунуң хөй кезиниң мөзү-шынар болгаш билиг-мергежил талазы-биле байдалы аажок сулараан. Республикада тургустунган социал, экономиктиг болгаш кем-херек үүлгедишкениниң байдалдары, амыдыралды моон соңгаар экижидериниң кандыг-даа аргаларының чок болуп турары чонунуң сагыш-сеткилинге таарышпайн турар. Ооң уламындан кижилер республиказын каар ужурга таваржып турар. Тывадан дашкаар улустуң көжөр чоруу чылдан чылче көвүдөп орат.

Байдал мындыг турда хажызындан хайгаарап орат аргабисте чок болган. Эрге-чагырганы солувас болза байдал өскерилбес дээрзин билир бис. Ону солуур арга көстүп келген, соңгулда хүнүнде шупту кээп, чогумчалыг өскерилгелер дээш бадылаары эң эки арга-дыр. Мээң соңгулда мурнунуң программаның кол-кол угла-ныышкыны:

Бирээде. Амгы эрге-чаганың бойдус байлактарын сааарыңче база республика улуг-улуг хуу компаниялар чиг-эт алыр эргези чок болдураыңче угландыр чорутурар политиказын өскертти чедип алыр мен.

Республиканы хөгжүдери Стратегиязын саналдап турар мен, ооң кол кезээ көдээниң сайзырадыры. Ол Стратегия күүселдезинге дүүштүр дарында сорулгаларны күүседип алыр мен.

1) Специалистерни болгаш аныктарны көдээже чорудуу боттандырарда көдээ чурттаарының сонугураңч таарымчалыг, хоорайнында дудавас байдалдарын оларга тургузар. Көдээниң социал хөгжүлдээниң узун хуусаалыг күрүне программаны үндөзилеп, бистиң суурларымы ты чаартырын дарый эгел херек. Чурттаарыңа болгаш бизнестин чорударыңа таарымчалыг байдалдарны көдээ аныктары алыр ужурлуг. Чуртунуң арга-биле аныктарны көдээже чорудуп болур.

2) Бодунуң бүүдүргө продукциязының кол-кол ишчилери-биле республиканы чурттакчы чонун хандырап бирги ээлчегде ол сүт болгаш эт продукциязынга, ногаа болгаш картофельге хамаарыштыр. Чонну бодунуң бүүдүргө тараазыңа, мал ажылын — фуражка негелдезин хандырап эргежок чугула. Аңаа улаштып чурттуң өске регионнарының үнер, экология талазы-биле арыг продукцияны (хой эдир арыг сугну, эм үнүштерни болгаш өске-даа чүүлдерни) даштыкка үндүр садар. Тодаргайлаарга, боттун аш-чем үлөтүрүп тургузары-лып.

• Эртем конференциясы

ДЕПУТАДЫНГА
ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

3) Көдээ ажил-агый чиг-дин болбаадырадырын-ундизилеттинген чиик-түрүнү катап тургузар. Истин малчыннарывыстың турары алгы-кежи, дүгү чок болуп үндүр октаттынма-не (олдээр миллион-миллион-биль-дир), хуу дузалал ажил-ыйларынга, фермерлерге, көдээ ажил-агый бараанының дүрүкчүлеринге орулга ки-рин чедип алырын дарый иттирлээр херек.

Ийде. Бодунуң бажыңын дуп алыр дээн хамаатылар-черни садар чорукту сокса-р. Бодунуң бажыңын тудуп-ыр дээн хамаатыга черни-лас бээр херек. Оон туржук ол-астоттарны бюджеттин акша-жонунуң күсели-биле электри-арызы-биле, суг-биле ханды-а, оруктарны кылыр херек.

Программаның үстүндө-ыттыңан ийи пунктузунуң-селдези — республиканың-оттакчыларының ажилга-густунуп алырын болгаш-е бизнести сайзырадырын-адыраының кара чаңгыс-у ол. Чоннуң яды-түрөңги-далдан болгаш бюджеттин-адылээр чөгөнчиг чоруун-үнериниң оруу бо. Ынчан-аң байданын экижидип,-аппаар чорукту, наркотик-аппаар чүүлдерни болгаш-херек үүлгедиишкннерин-ырын болур бис.

Уште. Электри энергиязын-тарифтериниң, респуб-лика хөмүр-даш өртээниң-троль чок өзер чоруун сок-ыр. Электри энергиязының-ви бисте, кожавыста Ха-яга деңнээр, 1,7 катап-к болуп турар. Чыл санында-лгал дүрген өзүп турар. Эр-ттир өстүрген тарифтер-аар кижилер-даа, органи-ялар-даа чырык өрттэн-пшыдабайн турар. Тываның-а Саян-Шушенск ГЭС-тиң-алган зонасында кирген-а ажил-агый черлериниң-далдарын бүрүнү-биле-арының база Улуг-Хем бол-аа-Хөл кожууннарда ара-нган объектилерни чедир-ының айтырыгларын шийт-эрин боттандырбайн турар-анаар мен. Бо айтырыглар-ийтпирлээрин Күрдума-ыштыр чедип алырынга-елдиг мен.

Республикада элдеп-чиктиг-ал тургустунган: хөмүр-ыдыннарын арылдыр са-н, ынчангаш чижилге чок-н. Оон уламындан хөмүр-ыногунда кол черни ээ-лган Тываның даг-руда-ниязының тургускан өрттэ-де эң бедик болуп турар. Р-даштың санаттыңан, даалыг өрттэн тургузарын-тан негээр мен.

Ртте. Кышкы үеде найы-лдың кара хөөге тутту-рарының айтырыы. Бо-ыг Кызылга болгаш өске-рттакчылыг черлерге чаа-тунган айтырыг эвес-тир.өөнү эвээжидириниң-ы-биле мурнунда кандыг-емчеглерни ап турган, аңгы турар котельная-хаап, Кызыл ЧЭТ-тиң-улгаттырып, чылыг хан-

дырылгазы төпчүттүнген хей-кайт бажыңнары тудуп турган. Бо хүнде хоорайның болгаш-республиканың эрге-чагырга-лары хамык чүвени сыр дедир-кылып турар. Бо айтырыгның-дугайында хоозун, хей чугааны-соксадыр, боттук ажил-херек-тер-биле амдыгааштан шийтпир-леп эгелээр херек.

Беште. Ажил чок чоруктуң-айтырыын шийтпирлээр. Көдээни катап чаартырының-Стратегиязы болгаш чуртталга-айтырыын шийтпирлээриниң-талазы-биле мээң саналдап-турарым аргалар чүгле көдээ-ажыл-агый болгаш тудугга, тудуг индустриязынга биче-бизнести дүрген сайзырады-рынга эвес, экономиканың-өске-даа адырларынга он-он-мун ажилдаар олуттарны-тургузуп тургаш, шийтпир-лээринге идигни бээр. Чоннуң-чаагай чоруун бедидериниң-болгаш бюджеттин боттук-орулгаларын көвүдедириниң-кедизинде барып—чединмес-чоруктан үнериниң экономик-тиг үндезини бо-дур. Маңаа-улаштыр өөредилгени, кадык-камгалалын, культураны болгаш-спортту сайзырадырының, ко-рум-чурумну тургузуп алырының-айтырыгларын шийтпирлети-ннер, ынчан республикаже бедик-мергежил кадрлар кээп эгелээр.

Мээң саналдап тура-рым республиканы сайзы-радырының Стратегиязын-республикада чурттап турар-аңгы-аңгы сөөк-язы, бодунуң-ажыл-херээңге бердинген ак-сеткилдиг специалистерден тур-густунган чоннуң бүзүрелиниң-чазаа шийтпирлеп шыдаар.

Республикага чазак тургу-зарда таныш-көрүжүн, төрөл-дөргүлүн, чер-чуртун барымдаа-лаар апарган бужар чаңчылдан-уштунар херек. Республиканың-чонун «бистиң киживис» бол-гаш «өске кижиге» деп ылгаар-чорукту шийтпирли-биле чай-ладаыр апаар. Бизнести эрге-чагыргадан аңгылаары, күрүнө-аппарадын ажилдап шыдава-сы ажилдаар күзели чок, чүгле-боттарының коммерциязының-ажыын сүрер кижилерден ары-лаары чугула.

Эргим сонгукчулар! Респуб-ликаны яды-түрөңги байдалга-чедирген, национал байлаавы-сты садыпкан, коррупция-биле-холбашкан кижилер ам база-«Чаңгыс демниг Россияның»-тугунуң адаа-биле эрге-чагырга-же чүткүп турлар. Оларны ынаар-чоокшулатпас херек! Админи-стративтиг ыйыдышкыннар тур-за-даа, сөөлгү сес силерде. Си-лер шуптунар сонгулда хүнүнде, чаңгыс кижиге дег келгеш, бистиң-амыдыралывысты чаартыр дээш-бадылаар болзуңарза, силерниң-күзел-чүткүлүңерни кандыг-даа-күш өскертип шыдава.

**БИСКЕ ЧААРТЫЛГАЛАР
ХЕРЕКИ МООН ЫНАЙ
ШЫДАЖЫР АРГА ЧОК-
ТУР! ЧААРТЫЛГАЛАР
ДЭЭШ БАДЫЛАНАР!**

Хүндүткел-биле,
Күрдума депутатына №32
чаңгыс мандаттыг сонгулда
округунда кандидат
Валерий САЛЧАК.

(Халас үндезинге парлаан)

ТЫВАЛАР ААЖОК ХҮНДҮЛЭЭЧЕЛ ЧОН-ДУР

Эрткен неделяда ТР-ниң-Чазаның хуралдар залы-га «Үшкү муң чылда буддизм: хөгжүүрүнүн угланыыш-кыны болгаш келир үези»-деп делегей чергелиг эртем-конференциязын Тываның-гуманитарлыг болгаш тус-кай социал экономиктиг-шинчилелдер институту, Тываның күрүнө универси-теди, Тываның Камбы-лама-эргелели эрттирген.

Конференцияга Москва, Санкт-Петербург хоорайлар-дан, Бурятия, Казахстан, Ин-дия, Болгария, Моолдан шин-чилеки-эртемденнер, хей-ниити-организацияларының удуртукчу-лары, лама башкылары кириш-кен. Үш хонуктуң дургузунда эр-темденнер шажын чүдүлгеге ха-маарышкан айтырыгларны сай-гарып, келир үеде буддизмниң-өөредии чүгле Тывага эвес, а-Россияга хөгжүүрүнүн дугайында-чугаалашкан. Аңаа Ыдыктыг-ХIV Далай-Ламаның Россияда-болгаш Моолда төлээзи Тэ-ло Тулку Ринпоче, Тываның-Баштыңының хүлээлгезин тур-күүседип турар Шолбан Кара-оол, Тываның Камбы-ламазы-Лопсан Чамзы, Улан-Удэниң-Окинск хүрээзиниң Хамбо-лама-зы Норбу Аюшеев олар болгаш-өскелер-даа байыр чедирген.

Тываның күрүнө универси-тединге 3 аңгы секцияга «Буд-дизмниң философиязы болгаш-төөгүзү», «Буддизм, өөредилге, эртем болгаш культура», «Буддизм-амгы үеде» деп темаларга эртем-деннер илеткелдерни кылган.

Аалчылар Тываның Ал-дан-Маадыр аттыг Национал-музейинге, «Алдын-Булак» этно-культура болгаш Чөөн-Хемчик-кожуунда «Үстүү-Хүрээ» буддий-жи комплекстерге четкенер.

Үстүү-Хүрээже аян-чорук Улуг-Хем кожуунуң Шагаан-Арыг-хоорайдан ырак эвесте, Белдир-Кежи деп черде этно-культурлуг-комплектен эгелээн. Аалчылар-ны ТР-ниң Чазаның Даргазының-оралакчызы Каадыр-оол Бичел-дей уткуп ап, Ногаан Дарийги-бурганының субурганын, Теңгир-демдээн, тыва бижикке турас-каалды, «Күзел дажын», Шакья-муни Бурганның окур-хевирин-көргүзүп, таныштырган. Чоорту-маңаа улуг эвес хүрээ, дышта-ныкчыларга өглер, чөмненир-чер дээш оон-даа өске тудуглар-немежир дээрзин ол дыңнаткан.

Чаңчыл езугаар хүндүлүг-аалчыларны Адар-Төшке Чөөн-Хемчик кожуунуң национал-хептиг даңгыналары ак кадак-тарлыг, сүттүг шайы-биле ут-куп алган. Дараазында эртем-деннер Россияның Маадыры, Россияның камгалал сайыды-Сергей Шойгунуң чурттап чо-рааны Чадаана хоорайда Шой-гуларның өг-бүлезиниң бажың-музейинге четкен. Оларга солун-экскурсияны тус-черниң хоо-чуннар эвилели организастан. Үстүү-Хүрээниң төөгүзүн Шолбан-Башкы таныштырганының соон-да, эртемденнерниң буддизмни-нептередир ажил-херээ, буян-ныг үүлөзи түңнелдерлиг бооп, доктаазын дээш йөрээл салып, номналды номчаан.

Эртемденнер-биле эрги бол-гаш чаа «Үстүү-Хүрээни» дол-ганмышаан, оларның Тывага-болгаш эртем конференциязын-га хамаарышкан бодалдарын-дыңнаар аргалыг болдум.

Виктория Лысенко, фи-лософия эртемнериниң док-

тору, Россияның эртемнер-академиязының философия-институдунуң чөөн чүктүң-философиялары секторунуң-эргелекчизи.

— Тывада бир дугаар кээп-турарым бо. Эртем конференция-зынче «Тибетти камгалап арт-тыраалы» фондунуң директору-Юля Жиронкинаның чалал-газы-биле келдим. Моон мур-нунда Калмыкияга, Бурятияга-болгулаан конференцияларга-киржип турдум. Республиканың-катаптаттынмас агаар-бойдузун-дан аңгыда, тываларның аажок-хүндүлээчелин, биче сеткилдин-кайгап ханмадым. Олар кижиге-бүрүзүңге онза кичээңгейлиг-улус болду. Тываның гумани-тарлыг болгаш тускай социал-экономиктиг шинчилелдер ин-ститудундан коллегаларывыс-бисти аажок чылыг хүлээп ап, шупту таарымчалыг байдалды-тургусту. Тыва — Россияда буд-дийжи республикаларның бирээ-зи. Шажын-чүдүлгө салгалдан

академиязының чөөн чүк шин-чилели институтунуң Моол-болгаш Корея килдизиниң улуг-эртем ажилдакчызы.

— Бир дугаарында, эртем-конференциязын бедик деңгеле-организастан эрттиргени дээш-Тываның Чазанга, Тываның-гуманитарлыг болгаш тускай со-циал экономиктиг шинчилелдер-институдунга, Тываның күрүнө-университединге, Тываның Кам-бы-лама эргелелинге өөрүп чет-тиргенимни илередип тур мен. Олар бисти улуг хүндүткел-биле-уткуп, хүлээп алды. Маңаа чаа-өңнүктөр, эртемденнер-биле-танышып ап, оларның солун-илеткелдерин дыңнап, арга-дур-жулгавыс солчурундан аңгыда-Тываның ыдыктыг черлерин көөр-аас-кежиктиг болдувус. Конфе-ренцияны чедишкнниң эрткен-деп санап тур мен. Оон эртри-рикчилери аңгы-аңгы адырның-специалистериниң илеткелдери-кижи бүрүзүңге солун болгаш-чедингир болурун чедип алган.

Конференция үезинде.

салгалче дамчып, өгбелериниң-езу-чаңчылдарын кадагалап-арттырып турары тываларның-эң күштүг талаларының бирээзи-дир. Эртем конференциязын-Тываның Чазаның бажыңыга-эрттиргенин шуут кайгадым. Ол-дээрге, Тываның удуртукчузу-Шолбан Кара-оолдун буддийжи-чүдүлгени хүндүлөп, үнелеп-турарының демдээ-дир. Оларыг, ажык сеткилден биске байыр-чедирип, Тывада буддизмниң-төөгүзүн, амгы болгаш келир-үеде кылдынып турар ажилда-рын таныштырганы дыка солун-болду. Маңаа келгеш, Тыва-дугайында дыка хей ажыктыг-болгаш солун ажыдышкыннар-ны хөйү-биле бодумга ажиттым. Буддийжи философия дыка на-рын эртем. Буддолог мергежил-диг специалистерни белеткээри-чугула айтырыгларның бирээзи-деп Ыдыктыг ХIV Далай-Ла-маның Россияда болгаш Моол-да төлээзи Тэло Тулку Ринпоче-айтты. А ону чедип алыры-ындыг-ла амыр эвес. Хуурактар-17 чыл өөрөнгөш, Геше атты че-дип алган быжыг билиглиг лама-башкылар болур. Буддолог кижиге-чүгле шажын чүдүлгени эки би-лир эвес, а эртемнерниң шупту-адырларын эки сайгарар ужу-руг. Ону чедип алырда, эвээш-эвес үе негеттинер. Ылаңгыя-судурлар очулдурарда тибет, санскрит, хинди, англи дылдар-ны эки билири негеттинер.

«Алдын-Булак» этно-культура-комплексинге хүн алып чорда, оваа чанынга тургаш, агаар-бойдус-биле кады чугаалажып-турар ышкаш болдум. Ол үеде-мен хүнден, агаар-бойдустан, өгбелериниң күжү сиңген оваадан-улуг күштү алдым.

Сергей Кузьмин, биоло-гия эртемнериниң канди-дады, Россияның эртемнер

ынчангаш конференцияның-эрткениниң дугайында эртем-ажылдарын парлаарын манаар-дыр мен.

Ажылым аайы-биле Моолга-каш-даа катап четкен мен. Ты-вада бир дугаар кээп турар бол-ганымда, «Алдын-Булак» этно-культура комплекзинде өглер-моол өглер-биле дөмөйлежип-турарын эскердим. Оон аңгыда-«Хааннар шынаазының» алдын-эртинелерин, буддийжи залдың-экспонаттарын аажок сонугар-дым. Тыва чон «Үстүү-Хүрээниң»-чулазын өжүрбейн, катап тутка-нынга чоргаарланмас аргажок. Эрги хүрээниң ханаларының-күчү-күжүндөн аажок улуг энер-гияны алдым.

Людмила Класанова, Ыдык-тыг Климент Орхидский ат-тыг Софианың (Болгария уни-верситетиниң профессору).

— Тываже аалдап кээри — мээң изиг күзелим турган. Ын-чангаш күзелим бүткенинге-аажок өөрүп тур мен. Буд-дизмни боттарының национал-чүдүлгези кылдыр санап тур-рар кижилер-биле ужуражыры-меңээ аас-кежик-тир. Буддизм-дээрге чүгле чүдүлгө эвес, а эр-тем болгаш философия. Эртем-конференциязының ачызында-бистер боттарывыстың билиг-леривисти улам байыдып, чаа-солун чүүлдерни билип алды-выс. Киржикчилер илеткелдерин-чүгле эртем дылынга эвес, а-дыңнакчыларынга солун кылдыр-таныштырып турду.

Тываның Алдан-Маадыр ат-тыг Национал музейинде буд-дизм, хамнаашкын делгелгеле-рин улуг сонугаргал-биле көрдүм. «Үстүү-Хүрээ» — кижиниң сагыш-сеткилин оожургадыптар кай-гамчык, тывызыксыг черлерниң-бирээзи-дир.

Шончалай ХОВАЛЫГ

ЧАТТЫП БАТКАН ЧАА-ХӨЛГЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Чаа-Хөл кожуунунуң Наадымынга өске черлерде ажилдап, чурттап чоруур чаа-хөлчүлөр база хөйү-биле кээп, чаңгыс чер-чурттууларының байырлалынга киришкенер. Тываның айлаң-куштарының бирээзи, Кызылдан чедип келген ыраажы Вероника Норбу, Россияның болгаш Тываның алдарлыг чуркчузу, Бай-Тайгадан бадып келген Киров Хунан дээш кымнарны чок дээр.

Чаа-Хөл кожуунунуң чаа хүрээзиниң ажыдышкыны Наадым-биле капсырлашканы ону улам солун болдурган, аңаа хөй чон чыылган. Хүрээни улусчу арга-биле туткан. Ону ындыг арга-биле тударының эгелекчилери болгаш башкарыкчылары Анай Балчыровна биле Валерий Ховалыгович Кара-оолдар. Оларның организацыя күженишкениниң ачызында хүрээниң тудуунга херек акша-төгерики чыгган, ол акша-биле тудуг материалдарын саткаш, чоннуң дем-биле хүрээни 3 ай 3 хонук дургузунда тудуп үндүрүпкен. Чаа хүрээни аждарының езулалынга Тываның Камбы-ламазы Лопсан Чамзы башкы, Тыва Республиканың Баштыңының албан-хүлээлгезин түр күүседип турар Шолбан Кара-оол, Тываның Дээди Хуралының Даргазы Каң-оол Даваа киришкен.

Байырлыг езулап үезинде Тыва Республиканың Баштыңының албан-хүлээлгезин түр күүседип турар Шолбан Кара-оол сөс алгаш, сарыг-шажын хүрээнин улусчу арга-биле тутканы Чаа-Хөлдүн чонунуң ажил-ишке кызымааның, демнииниң, сүлдө-сүзүүнүң бе-дииниң херечизи-дир деп онза-лап демдеглээш, хүрээ тудуунче чонну эвилелдээн башкарыкчы бөлүктүн кежигүннеринге, хүрээ тудуунга акша-төгерики-биле боттарының үлүүн кириген шупту кижилерге, тудугну тудуп үндүргөн тудугжуларга өөрүп четтиргенин тыва чоннуң болгаш бодунуң өмүнээзинден илереткен.

Тываның Камбы ламазы Лопсан Чамзы башкы хүрээни тударынга боттарының үлүүн кириген шупту кижилерге Камбы-лама

эргелелиниң болгаш бодунуң мурнундан өөрүп четтиргенин илереткеш, ук хүрээ Чаа-Хөлдүн болгаш бүгү Тываның чонунуң мөзү-шынары бүдүштүг, сүлдө-сүзүү күштүг, сарыг шажынның ачылыг өөредии кижилерниң сагыш-сеткилинге чаагай салдарлыг боорун демдеглээш, ыдыктыг судурларны Чаа-Хөл кожуунунуң хүрээзиниң Даа-ламазы Сүлдем Чамзы башкыга

сумузунуң Суг-Бажы деп черге 1811 чылда туткан.

Чаа-Хөл хүрээзиниң тудуунга киришкен тудугжуларга — кижиги бүрүзүңгө 8 муң рубльди, чаа хүрээниң чуруун парлаан хөйлеңни башкарыкчы бөлүктүн удуртулгасы Наадым байырлалының үезинде шаңналга берген. Олар дээрже Николай Даваа, Кенден Түлүш, Руслан Доржу дээш өске-даа

Наадымның культура программасы болгаш спортчу маргылдаалары, оюн-тоглаа-зындан аңгыда, кол чүүл — күш-ажылга шылгараан кижилерни шаңнап-мактаары болган. Чаа-хөлчүлөр ажил-ишчи чон болганда, шаңнадып-мактатканнар хөй болган. Чижээлээрже, хууда ажил-агыйларның баштыңнары Эрендей Эрес-оолович Сүктөр, Сылдыс-оол

шагын чежип, малчынга берген.

Бүдүрүкчү болгаш социал угланышкыны программаларның киргизинге сертификаттар бан Кара-оолдун тыва чоннуң өөрүшкүзүн ке-Чижээлээрже, сертификан өг-бүлелерниң ар-Алдынай Опайның өг-бар.

Организацияларга б-тификаттарны дуза-Тываның удуртукчузу т-Булуң-Терек ортума-ка-га 1 миллион рубльдиң о-кадын, кожуунуң ветер-эргелелинге моторлу-садып алырының серти-берген. Эргелелдин уд-сертификатты холга а-Улуг-Хем ындыг чар-малчынарга чедип, зоо-нарлыг ажилдар чоруд-моторлуг хеме дыка д-боорун айыткаш, 2010-тускай дериг-херексел-томашиназын эргелеп-Кара-оолдун деткимче-алганын сагындырып, черинге дузалап чоруур өөрүп четтиргенин илере-Аймуу Сундуйнун чу-лар бүдүрер чаа цегинге-үезинде Тываның удур-барып, ооң ажыдышкы

Күш-ажылдың хоочуннары.

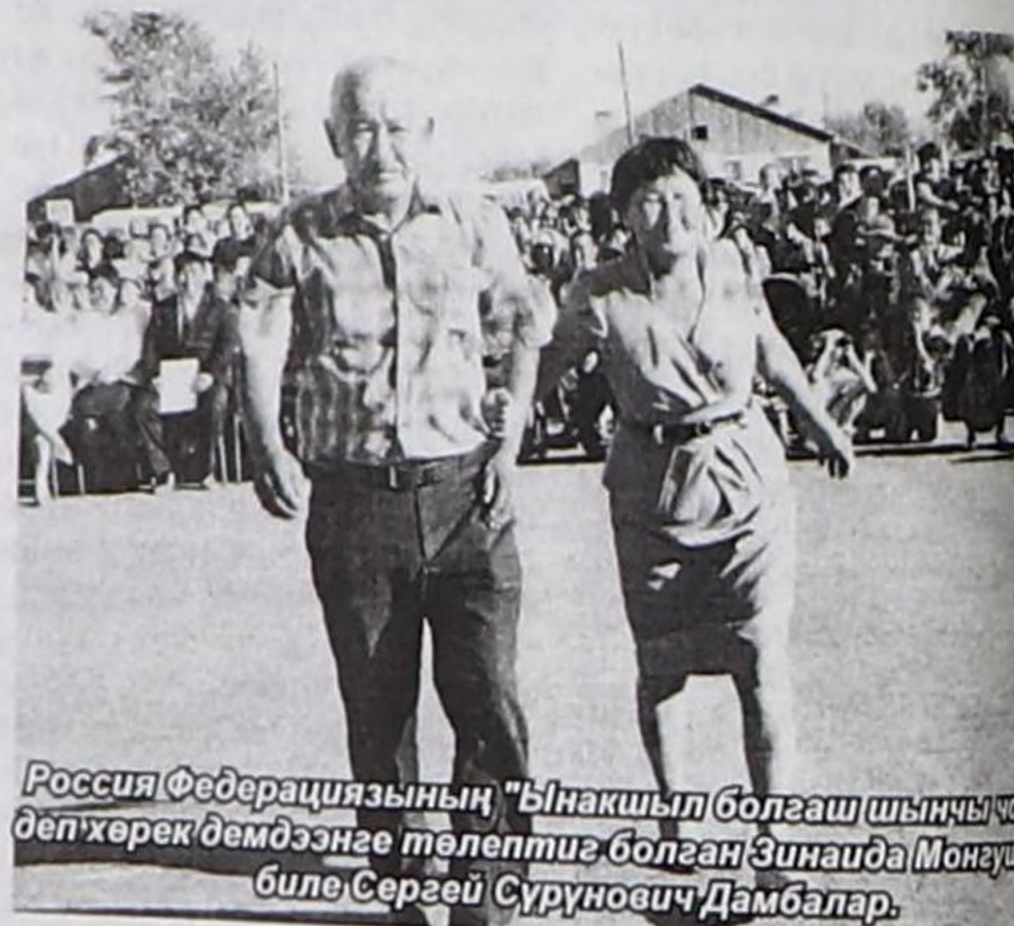
дамчыдып берген.

Тываның Баштыңының албан-хүлээлгезин түр күүседип турар Шолбан Кара-оол, Чаа-Хөл кожуунунуң чагырыкчызы Станислав Сарбаакай, Тываның Камбы-ламазы Лопсан Чамзы башкы, Тываның Дээди Хуралының Даргазы Каң-оол Даваа, Чаа-Хөл хүрээзиниң Даа-ламазы Сүлдем Чамзы башкы, хүрээниң тудуунуң башкарыкчы бөлүктүн удуртукчулары Анай биле Валерий Кара-оолдар чаа хүрээниң Чулазын кылсырының езулалын кылган соонда, сарыг шажынның чүдүкчүлери чаа хүрээниң иштинче чалбарып киргенер. Хүрээниң чанынга Саң салырының езулалын база эрттирген. Чаа-Хөл хүрээнин тутканы чүгле кожуунуң төөгүзүңгө эвес, а бүгү республиканың төөгүзүңгө чугула болууш-кун дээрзи чугаажок. Чаа-Хөл кожуунуң девискээринге эң баштайгы хүрээни Ак-Туруг

тудугжулар-дыр.

Хүрээ ажыдышкынының езулалының соонда Наадымның кол болуушкуннары Чаа-Хөл суурнуң төп шөлүңгө уламчылаан. Тываның Баштыңының албан-хүлээлгезин түр күүседип турар Шолбан Кара-оол кожуунуң ажил-ишчилеринге Наадым-биле изиг байырны чедирип, ажил-херектеринге чедишкенин күзээш:

— Хүндүлүг чаа-хөлчүлөр, чаңгыс чер-чурттууларым, мен каяа-даа чорааш, кандыг-даа албан-дужаалды ээлеп тургаш, сагыш-сеткилим кезээде силерниң-биле кады чоруур. Ынчангаштың кандыг-ла бир арга-биле силерге дузалаарын үргүлчү бодап чоруур мен. Чаа-Хөлдүн чону ажил-агыйжы, кызымак, бергелерге шыдамык, күштүг чон деп билир мен. Үргүлчү бурунгаар чүткүлдүг, чүткүлүвүстү чедишкенинже хуулдуруп чоруулуңар — деп чугаалаан.

Россия Федерациязының "Ынакшыл болгаш шынчы" деп херек демдээнге төлөптүг болган Зинаида Монгуш биле Сергей Сүрүнөвич Дамбалар.

Кожуунуң Наадым хүрежинге шүглүп үнгөн Айдың Отчуржап.

Кожуунуң ат-алдарлыг спортчулары.

Мандараевич Серен-Доржу Тываның Баштыңының өөрүп четтиришкени, Александр Кыргысович Чигден биле Дукар-оол Донгакович Маскыр-оол Тываның Баштыңының Хүндүлел бижи-биле шаңнатканнар. Дукар-оол Маскыр-оол дээрже Россияның Президентизи Владимир Путинни өөнче чалап, ону хүндүлээн малчын ол-ла болгай. Ынчан Владимир Путин холунда

киржип, ажилы-биле таны-күш-ажылдың хоочуннары-укуражып, арга-сүме сол-Шолбан Кара-оолдун кир-гези-биле Чаа-Хөл кожуунуң Наадымы чүгле байырлап-далыңга эвес, а ажил-ишчи-далга база эрткен деп чуга-болур.

Шаңгыр-оол МОН-Владимир ЧАДАМБА-тырттырган чуркчу

АМБЫН-НОЯННАР ЧУРТУНГА БАЙЫРЛАЛ

Сентябрь 9-10 хүнне-ринде Самагалдайга мал-чыннарның байырлалы Наадым бедик деңгелге болуп эрткен.

Оргкомитеттин планнааны аар сентябрь 9-туң хүнүндө ортчу мөөрейлер болган. уун чагыргазына шыдыраа талдаазын организастан. а 10 шыдыраачы киришкен. орның эң-не шыдыраа Орлан ндей боол, 1-ги черни алган. черге Анатолий Шагаа-з-ху черге Сүктөр Шимет иттиг болганнар.

Арзылаң Күдерек аттыг ста-даш көдүреринге маргыл-а 6 киж киришкен. Аңаа 1-ги и Санчат Буян, 2-ги черни ан Серен, үшкү черни Байыр аг-Белек алганнар.

Маржыг хемниң оң талакы нге аът чарыжы болган. 4 а чедир аныяк малдар ча-ына 21 аътты салган.

Хардан өрү малдар чары-га 35 аътты чарыштырган. ап келген аъттарның ээле-шаңнап-мактаан.

Арзылаң Күдерек аттыг ста-да болуп эрткен ча адар рейге 44 киж киришкен. и черни Чалым Кыргыс, ийи и Чинчи Монгуш, үшкү черни да Бегзи идегелди-биле ап алганнар.

Сентябрь 10-да тыва хүрешке ге күжүн шенешкен. Аңаа рубликаның эң тергин, Чаан, ан, Начын мөгелери ту-каннар. Түңнелинде Тыва рубликаның Арзылаң мөгези, Хем кожууннун алдарлыг дакчызы Сайын-Белек ш (Тес-Хем) шүүлген, Тыва рубликаның Начын мөгези ыс Монгуш (Чөөн-Хемчик) рлешкен. Үшкү, дөрткү чер-и ТР-ниң Чаан мөгези Эрес Сал (Сүт-Хөл), ТР-ниң Чаан и Андрей Хертек алганнар, 8 дугаар черлерге ТР-ниң мөгези Сонам Соян (Тес-Айдың Монгуш (Улуг-Хем), и Монгуш (Таңды), ТР-ниң и мөгези Андрей Монгуш киргеннер.

Ортчу маргылдааларга алдыг черлерни ап, шылга-арга акша шаңналдарны, марнарны, медальдарны ан.

Сентябрь 10-да Каң-аазан-оол аттыг көдээ ура Ордузунга Тес-Хем уннун малчыннарының лыг хуралы болган. 2015-ажыл-агыжы чылдың дериниң дугайында илет-кожуунда көдээ ажил-эргелелинң начальниги аралчын кылган. Илетке-ыңнааным-биле алырга, уунда 4 көдээ ажил-агий

бүдүрүлгелиг кооперативтер, 37 тараачын-фермер ажил-агий-лар, 1 муниципалдыг унитарлыг бүдүрүлгө, 1 күрүнениң унитар-лыг бүдүрүлгөзи бар.

2016 чылдың июль 1-ниң көргүзүлгери-биле 7696 баш мыйыстыг бода мал, 54572 баш шээр мал, 4264 баш чылгы, 176 баш хаван бар. Отчеттук үениң иштинде көдээ ажил-ишчилер 856 тонна этти, 27,5 тонна сүттү, 84 тонна дүктү бүдүргөн.

Кожуунда 208 хойжу кодан-нар, 4 муңчу малчыннар бар. Оларга Байыр Максимович Су-ванди, Ольга Чоодуевна Сы-рат, Аяс Көк-оолович Шалык, Анай-Хаак Сергеевна Ойду-хамааржыр.

2016 чылда кожуунга тарыл-га ажилдарына федералдыг болгаш республика бюджетте-ринден ниитизи-биле 825, 372 муң рубль күрүне деткимчезин берген. Часкы тарылга үезинде 357,6 га шөлге 321 га чемиштиг культураларны, оларның иш-тинде 246 га сигенни, 75 га хөй чылдыг ойт-сигенни тараан. 30,4 га шөлге картофель, 1,18 га ногаа тарыттыган.

«Чаңгыс суур — чаңгыс бү-дүрүлгө» губернатор телеви-лелинге дүүштүр Ак-Эрик су-музунга 2 гектар чыжыргананы немей олурткан. Чыжыргананы ниитизи-биле 5 гектар шөлде тарып өстүрүп турар.

2016 чылдың бирги чартыын-да Берт-Даг сумузунда «Хүрөң-Дугай» муниципалдыг тарылга системазының каналының сеп-телгезин чоруткан.

Мал чеминиң белеткели бо хүннерде адакталып турар.

2016 чылдың январь айдан эгелеп «Аныяк өг-бүлөгө — кыштаг», «Инек — чегерикчи малым» деп ийи губернатор төлөвилелинң херек кырында амыдыралга боттанышкы-ны эгелзэн. «Аныяк өг-бүлөгө — кыштаг» төлөвилелинге ко-жууннун суму бүрүзүндөн бир-бир аныяк өг-бүлөлөр кирип турар. Бо хүннерде оларның кажаа-хораазы, бажың-балгады туттунган, ниитизи-биле 1400 баш төрүүр хойну уксаалыг ажил-агийлар КУБ «Чодураа», МУБ «Деспен», көдээ ажил-агийлыг бүдүрүлгө «Белдир-ден» саткаш, төлөвилелдин ээлеринге хүлээткен. «Инек — чегерикчи малым» губерна-тор төлөвилелинге 21 хөй ажы-төлдүг өг-бүлөлөр киришкен, бызаалыг инектерни алганнар.

«2014-2017 чылдарда база 2020 чылга чедир көдээниң чурттакчыларының турум хөг-жүлдөзи» деп федералдыг тус-кай сорулгалыг программага ко-жуунда 6 өг-бүлө кирип турар,

оларның 4-ү аныяк өг-бүлөлөр. Оларга федералдыг бюджеттен 3124,0 муң рубль, республика бюджетинден 354,3 муң рубль аңгылаттыган.

«Наадым—2016»-га база ТАР-ның 95 чыл оюнга тураскаат-кан байырлыг хуралга ТР-ниң Чазаа база кожуун чагыргазы, кожууннун Төлээлекчилер ху-ралы тус-тус ажил-агийларның мурнакчыларын шаңнап-мактап, культураның болгаш уран чүүлдүң (оларның иштинде ыры, танцының Национал ансамбли «Саян») ажилдакчылары алгап-йөрзөп, оюн-көргүзүүн бараал-гатканнар.

Тес-Хем кожуун чагыргазының Хүндүлел бижи-биле Сама-галдайда тараачын (фермер) ажил-агийының удуртукчузу Юрий Николаевич Натпит-оол-ду, Ак-Эрикте муңчу малчынның дузалакчызы Инна Чамыянов-на Бызаакайны, О-Шынаада көдээ ажил-агийының хоочу-ну Зоя Шивит-ооловна Сам-баны, Белдир-Арыгда хуу ду-залал ажил-агийлыг Салим Борбак-оолович Баржайны, Ак-Эрикте Адалар чөвүлелинң даргазы, «Чаңгыс суур — чаңгыс бүдүрүлгө» төлөвилелдин кир-жикчизи Виктор Сюрюнович Аринаны, «Аныяк өг-бүлөгө — кыштаг» төлөвилелдин тудуунга идепкейлиг киришкен Сергей Шыдыраевич Сыратты шаңнаан. «Тес-Хем кожууннун хүндүлүг хамаатызы» атты күш-ажылдың хоочуну Серенмаа Сергеевна Шойдунга тывыскан.

Тес-Хем кожууннун ийи дакпыр байырлалына ТР-ниң Чазааның Баштыңының хүлээлгезин түр күүседип турар Шолбан Валерьевич Кара-оол база ТР-ниң Дээди Хуралының Даргазы Каң-оол Тимурович

Даваа кээп кирип, кожууннун сумуларының болгаш албан-организацияларының чыскаалын сонуургап көрүп, көдээниң ажил-ишчилеринге байыр чедирип, оларның чылдың дөрт эргилде-зинде дыштанылга чок, могаг-шылаг билбес ажил-ижинге моон-даа соңгаар чедиишкннер-ни күззэш, мурнакчыларга күрүне шаңналдарын тывысканнар.

ТР-ниң Баштыңының өөрүп четтиришкенин Шуурмак суму чагыргазының специализи Вале-рия Валерьевна Чамыянга, Кы-зыл-Чыраа суму чагыргазының даргазы Аяс-оол Мартович Сак-пайга берген.

ТР-ниң Баштыңының Хүндү-лел бижи-биле Ак-Эрикте хуу ажил-агий удуртукчузу Буда-сана Самданович Дакууну, ко-жуунда өөредилге эргелелинң кол специализи Светлана Шы-рак-Караевна Ооржакты, күш-ажылдың хоочуну Чечен Василь-евна Чаңгы-оолду шаңнаан.

«ТР-ниң алдарлыг малчыны» хүндүлүг атты Шуурмак суму-да хууда ажил-агий удуртукчузу

Доржу Васильевна Бүрбүге ты-выскан.

«2014-2017 чылдарда база 2020 чылга чедир көдээниң чурттакчыларының турум хөг-жүлдөзи» деп федералдыг тус-кай сорулгалыг программаның киржикчилери Ай-Нуур Дадар-оолович Даваага, Диизеңмаа Сандыевна Кууларга, Александр Борисович Шимитке, Ай-Суу Тимуровна Аранчалга, Олча Коминаевна Коданмайга база Алеся Эдуардовна Кончукка чурттаар оран-сава тудуп алы-рынга субсидия акшаларның сертификаттарын, оон аңгыда Чыргаланды ортумаак ниити билиг школазынга спортзал сеп-телгезинге 1 102 900 рубльдин сертификатын берген.

Сентябрь 10-да К.Баазаң-оол аттыг культура Ордузунун чанынга «Шай байырлалы» со-лун болган. Аңаа бирги черни Айлаң Доржу, Клавдия Сартыыл (Берт-Даг сумузу), ийигизин Дем-чик Бижи-Хөө, Сайсуу Сагаан (Кызыл-Чыраа), үшкүзүн Лидия Доржу, Эмма Шалык (О-Шынаа) алганнар.

Арзылаң Күдерек аттыг ста-дионга эрткен чыскаал көрүл-дезинге бирги черни Берт-Даг, ийигизин Ак-Эрик, үшкүзүн Чы-ргаланды сумулары ап, акша шаңналдарга төлөттиг болганнар.

Амбын-Нояннарның чурту, төөгүлүг Тес-Хем кожууннун Наадымы мындыг янзылыг со-лун эрткен. Чаңгыс чугула дем-деглексэн чүүлүм — чоннун корум-чурумнуу, аңаа эзирик байдалдыг, элең-тендин улус-даа көрбээним.

Светлана ООРЖАК, ЧУРУКТАРДА: Наадым үе-зинде

СБЕРБАНК

Всегда рядом

БОЛЬШЕ УЮТА С ПОНИЖЕННОЙ СТАВКОЙ ПО КРЕДИТУ

от **13,9%**
Годовых

ПОТРЕБИТЕЛЬСКИЙ КРЕДИТ НА ПРИВЛЕКАТЕЛЬНЫХ УСЛОВИЯХ

900* 8 800 555 55 50
(бесплатные звонки по России)

WWW.SBERBANK.RU

* Номер 900 доступен для абонентов сотовых операторов «МТС», «Билайн», «МегаФон» на территории России. Тарификация бесплатная при нахождении в домашнем регионе и во внутрисетевом роуминге.

Во всех подразделениях ПАО Сбербанк, кредитующих физических лиц, по кредитным заявкам, принятым в рамках акции, в период с 18.07.2016 по 30.09.2016 включительно действуют следующие сниженные процентные ставки Банка по одобренному Потребительскому кредиту под поручительство физических лиц: от 13,90 до 17,90% годовых по кредиту на срок от 3 до 24 месяцев включительно для физических лиц, получающих заработную плату/пенсию на счет/вклад, открытый в Сбербанке; от 13,90 до 17,90% годовых по кредиту на срок от 3 до 24 месяцев включительно для физических лиц, получающих заработную плату/пенсию на счет/вклад, открытый в другом банке; от 14,90 до 18,90% годовых по кредиту на срок от 25 до 60 месяцев включительно для физических лиц, получающих заработную плату/пенсию на счет/вклад, открытый в Сбербанке; от 15,90 до 19,90% годовых по кредиту на срок от 25 до 60 месяцев включительно для физических лиц, получающих заработную плату/пенсию на счет/вклад, открытый в другом банке; от 16,90 до 21,90% годовых по кредиту на срок от 25 до 60 месяцев включительно для физических лиц, получающих заработную плату/пенсию на счет/вклад, открытый в Сбербанке; от 16,90 до 21,90% годовых по кредиту на срок от 25 до 60 месяцев включительно для физических лиц, получающих заработную плату/пенсию на счет/вклад, открытый в другом банке. Указанные ставки по кредиту доступны по кредитным заявлениям с одобренной суммой кредита не менее 400 000 рублей – минимальной суммой кредита в рамках акции, максимальная сумма поручительства физического лица. Комиссия за выдачу кредита отсутствует. Погашение кредита осуществляется аннуитетными платежами. Валюта кредита – рубли РФ. Итоговая процентная ставка по кредиту и сумма кредита для конкретного заемщика определяются Банком индивидуально в зависимости от категории заемщика, срока, а также финансового состояния заемщика. Банк вправе отказать в выдаче кредита без объяснения причин. Изменение условий производится Банком в одностороннем порядке. Информация, представленная в данном материале, не является публичной офертой. Подробнее об акции, организаторе и ее условиях, а также об условиях кредитования Банка – на [www.sberbank.ru](#). ПАО Сбербанк. Генеральный директор – Герман Греф.

УРАЛЬСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

при поддержке Центра образования Республики Тыва с 18 мая 2016 г осуществляют набор абитуриентов на следующие направления подготовки:

Заочная форма обучения с лекциями в Кызыле:

- *Юриспруденция (государственное, гражданское право);
- *Государственная и муниципальная служба (управление);
- *Бухгалтерский учет, анализ и аудит;
- *Финансы государства и муниципальных образований;
- *Финансы и кредит;

Заочная форма обучения без лекций
(на полной дистанции)

- *Юриспруденция
 - *Экономика и управление персоналом;
 - *Государственное и муниципальное управление;
 - *Финансы государства и муниципальных образований;
 - *Экономическая безопасность;
- Магистратура**
- *Государственное управление и местное самоуправление;
 - *Государственные, муниципальные финансы и налогообложение;
 - *Экономико-правовая безопасность

Стоимость обучения от 38000 руб./год. Документы принимают-
ся по адресу: ТЦ Дом быта, офис 403, с 12-00 до 18-00, тел.8913-
353-45-31, 2-16-22.

Администрация
Эрзинского кожууна
приглашает жителей
республики принять
участие в приграничной
ярмарке

с 22 по 24 сентября
2016 г. в местечке Арц-
Суурь Завханского
аймака Монголии.

В отделе по делам миграции МВД по РТ по адресу: г. Кызыл, ул. Комсомольская, 33. т. 2-20-12 с 12 по 22 сентября с 17.00 до 18.00 часов выдаются удостоверения на разовое пересечение государственной границы (УДРПГ) через КПП «Цаган-Толгой» в период проведения приграничной ярмарки с 22 по 24 сентября 2016 г.

Телефон для справок:
2-33-55;
8 (39439) 2-24-85

ИЗВЕЩЕНИЯ

В администрацию СПС Кара-Холь Бай-Тайгинского района Республики Тыва поступило заявление от гражданина Айдыс Олеговича, о предоставлении в аренду участка из земель населенных пунктов с кадастровым номером 17:01:0101009:365 расположенного по адресу: Республика Тыва, Бай-Тайгинский кожуун, с. Кара-Холь, ул. Кошкар-оол, 12, для ведения разрешенного использования (назначения): для ведения подсобного хозяйства, с общей площадью 1255 +/- 12 кв. м.

В рамках действующего законодательства администрации Кара-Холь Бай-Тайгинского кожууна Республики Тыва 30 дней со дня опубликования данной информации письменные заявления, возражения по данному адресу: Республики Тыва, Бай-Тайгинский кожуун, ул. Адыгбай, д. 17.

Председатель администрации СПС Кара-Холь Ч

В администрацию СПС «Ээр-Хавакский» муниципал «Бай-Тайгинский кожуун Республики Тыва» поступило гражданки РФ Салчак Шончалай Геннадийовны о пред аренду земельного участка из земель населенных пунктов с кадастровым номером « 17:01:0501013:72 расположенного в Республике Тыва, Бай-Тайгинский кожуун, с. Дружба, д.9. вид разрешенного использования (назначения): личного подсобного хозяйства, с общей площадью 40

В рамках действующего законодательства администрации «Бай-Тайгинский кожуун Республики Тыва», в течение дня опубликования данной информации принимает заявления, возражении поданному заявлению по администрации Тыва, Бай-Тайгинский кожуун, с Дружба ул. Ай

Председатель администрации
поселения сумона Ээр-Хавакский

«ШЫН»

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва
Республиканың Информатизация
болгаш харылзаа яамызы.

Кол редактор
А.С. ШОЮН

Редакцияның болгаш үндүрүкчүнүн
адреси: 667000. Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100.

ДОЛГАП БОЛУР ТЕЛЕФОННАР:

кол редактор—2-01-35, секретарь — 2-30-69,
редакторнун оралакчысы — 2-17-91,
бухгалтерия, реклама, чарлал килдизи — 2-18-10.
Тел/факс (394-22) 2-30-69.

Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар.

Чагыдылга индексиз: хуу кижилерге — 11530
организацияларга — 31730

Тираж 4419. Номерни парлалгаже дужааганы:
график езугаар — 21.00, херек кырында — 18.00

Расч. счет № 40603810900004000277
Корр. счет № 30101810500000000735
БИК 049304735 ИНН 1701008465 КПП 170101001
ОАО АБ «Народный Банк Республики Тыва»
г. Кызыл.

Харылзаа, информация технологиялары
болгаш массалыг коммуникациялар адырынга
хайгаарал талазы-биле Федералдыг албанның
Тыва Республика талазы-биле эргелели «Шын»
солунну 2012 чылдын декабрь 3-те бүртүктээн.
Херечилелдин дугаары — ПИ № ТУ17-00068.

Солунну «Тыва ААН-ге парлаан. (Кы-
кин болгаш Крайчеми

Солунда парлаттырылаларның авторларды редакцияны ле дүүшпейн барып батынган саннары болг фактылары, дыңнады авторлар боттары ха